

KÖPECZI BÉLA

A Vatikán és a Rákóczi-szabadságharc

Hogyan lehetséges, hogy a katolikus egyház feje szembefordul az igencsak hithű II. Rákóczi Ferencsel? E kérdésre nem a vallási érzelmek, hanem a politika adja meg a választ. A kezdetektől XI. Kelemen pápa a szabadságharcot „rebeliónak” tartja és 1707-től kezdve a császár mellé áll. Rákóczi ezzel szemben a magyarok jogai mellett lép fel és kész ennek érdekében a császárral szembe szállni. Azt reméli azonban, hogy a franciabarát pápa mellé áll és elfogadja nézeteit. Ez nem történik meg. Tehát két különböző politikai álláspontról van szó és ez magyarázza az ellentéteket.

Az Albani-családból származó pápát a bíborosok hosszas huzavona után 1700-ban választották meg. Ebben az időben halt meg a spanyol király, aki trónját XIV. Lajos unokájának, Anjou Fülöpnek ajánlotta fel. A francia király elfogadja ezt az ajánlatot és a pápa egyetért azzal, hogy a Bourbonok örököljék a spanyol trónt. Nem számol azonban azzal, hogy erre igényt tart Habsburg Károly is, akit nemcsak Bécs támogat, hanem az angolok és a hollandok is, akik félnek XIV. Lajos „univerzális monarchiájá”-tól.

Itáliában a császári csapatokkal szemben kezdetben a franciák győznek. 1706-ban azonban Savoyai Jenő Torinónál legyőzi őket és a császári hadsereg a pápai államon keresztül a Spanyolországhoz tartozó Nápolyba kíván jutni. 1707-ben a Szentszék ez ellen tiltakozik. Egy évvel később a pápa a Rómában őrzött Üdvözítő keresztjét hozatja ki felszólítva a lakosságot, hogy tiltakozzék a császári önkény ellen. A pápai csapatok Luigi Marsigli vezetésével megpróbálnak ellenállni, de a császáriak leverik őket.

Ebben a helyzetben a pápa elismeri Károlyt spanyol királynak s mind neki, mind pedig V. Fülöpnek megadja a „katolikus” címet, próbálva bizonyítani semlegességét. Párizs és Madrid megharagszanak és Spanyolországból hazaküldik az ottani nunciust. Károly elismerésével a pápa kibékül I. Józseffel és ennek eredményeképpen kerül sor a Rákóczit támogató magyar katolikus papság elleni breve kiadására.¹

Ilyen körülmények közben kerül sor 1707-ben Brenner Domokosnak, a Rákóczi által kinevezett szepesi prépostnak római utazására. 1705-ben állt át mint Széchényi Pál kalocsai érsek titkára Rákóczizhoz, aki kezdetektől fogva diplomáciai szol-

¹ PASTOR, L.: *Istoria dei papi*. Roma, 1933. XV. köt. Nem a német, hanem a későbbi olasz kiadást idézem. Megjegyzem, hogy ez a kiadás Rákóczi Ferencet Györggyel azonosítja. 874.

gálatokra használja. A préposti kinevezést a fejedelem a kegyúri jog alapján határozta el, miután az előd, Sigray János császárpárti volt.² Keresztély Ágost szász herceg, esztergomi érsek és hercegprímás tiltakozott a pápánál e kinevezés ellen, és XI. Kelemen elítélte ezt a lépést, felszólítva a felkelőket, hogy eljárásuk törvénytelen.³ Feltehető, hogy Rákóczi a pápa válaszárol nem értesült és ez magyarázza elhatározását.

A fejedelem május 4-én és 6-án ad utasítást Brennernek, hogy menjen Rómába.⁴ Az instrukcióban részletesen szól a magyarok sérelmeiről. Elmondja a szécsényi vallási rendeleteket, s megemlíti a jezsuiták kiűzését. Javasolja az erdélyi katolikus püspökség visszaállítását, a rendek beleegyezése alapján. Kéri, hogy a pápa ismerje el a „magyar nemzet igazát” és adja apostoli áldását. Külön is megemlékezik katolikus hitéről és a pápa iránti engedelmességről.

Brenner július elején érkezik Rómába, ahol a francia követ, La Tremoille közbenjárására a pápa fogadja.⁵ Ezek után találkozik Paolucci bíborossal, az államtitkárral, akinek átadja iratait.⁶ A francia követ szerint mindkét audienciával elégedett volt. Bead különböző iratokat, amelyekben felsorolja a felkelés okait, ismerteti a politikai eseményeket, a nagyszombati tárgyalásokat, a jezsuitákat védő megyék nyilatkozatát, az ónodi trónfosztást és természetesen préposti kinevezését. Kiad 400 példányban egy olasz nyelvű iratot is, amelyben ugyancsak felsorolja a magyarok sérelmeit, harcukat, és kijelenti „a magyarok életük utolsó cseppjéig küzdeni fognak jogaikért”.⁷ Ezek az iratok azonban semmiféle eredményt nem érnek el.

Míg Rákóczi utasításában az áll, hogy az Aranybulla egyik példánya a Vatikánban található és kéri annak megkeresését, a pápa nem ezt rendeli el, hanem azoknak az okleveleknek és nyomtatványoknak bemutatását, amelyek saját magyarországi jogáról és hatalmáról szólnak. Ennek nyomán megkeresik Szent Istvánnak II. Szilveszter pápához írt levelét és egyéb dokumentumokat, ezen kívül Baroni és mások nyomtatott könyveit, amelyek a pápát akarják igazolni.

Elkészítik 1707. december 2-án azt a brevét, amelyben a pápa felszólítja a katolikus papságot, hogy álljon el Rákóczitól, és külön hivatkozik saját hatáskörére is. Az egyik mondatban ezt írja: „de jure ac potestate sua”, tehát „az ő joga és hatalma” révén, így értelmezve a már említett iratokat. A brevét megküldi Bécsbe

² KÖPECZI B.: *Brenner Domokos, a Rákóczi-szabadságharc és a bujdosás diplomatája és publicistája*. Bp. 1996.

³ 1707. április 2. *Clementis XI. Epistolae*. Roma, 1729. 293–294.

⁴ *Ráday Pál iratai*. BENDA K. – MAKSAJ L. kiadása. II. Bp. 1961. 195 és köv., és BENDA K.: *Rákóczi és a Vatikán*. = Történelmi Szemle 1959.

⁵ 1707. szeptember 3. Rádaynak és Rákóczinak, uo. 304–305.

⁶ Vatikáni Levéltár, Fondo Albani 197. köt. és KÖPECZI B.: *Rákóczi követe Rómában*. = Történelmi Szemle 1982.

⁷ Magyar Kancellária. *Hung. Eszterhazyanae*, 38. csomó.

Marcantonio Santini ügyvivőnek, hogy mutassa be a császárnak és a hercegprímásnak. Ez meg is történik: Salm herceg és a hercegprímás tiltakoznak a szöveg ellen, arra hivatkozva, hogy Zsigmond király idejében kialakult egy megállapodás, amely megszüntette a pápa említett hatáskörét és különben is a magyarországi „eretnekek” ezt rossz néven vennék, ha erre hivatkoznának. Ezek után a szöveget megváltoztatják.

A brevét latin és magyar szöveggel közöljük, jelezve az egyházi ájtatosság és az „apostoli” keménység kifejezéseit.

Az ügynevezett „argumentumban” ez áll: „A magyar királyságban a zavarok és a nyomorúságos viszonyok (a pápát) különleges apostoli jogai és pártfogása alapján arra indítják, hogy ezekre felhívja a figyelmet. A katolikus papság rendjéből sokan részt vesznek ezekben a zavarokban, éppen ezért szigorúan figyelmezteti őket, hogy a királyi méltóság és auctoritás ellen lépnek fel, elítéli és elutasítja őket. Komolyan figyelmezteti az egyetemes papi rendet, ne vegyen részt akármilyen módon, az új király választásában, vagy kijelölésében, mert amennyiben ezt megteszi kánoni büntetésekben részesül”. Mint látjuk, az „argumentum”-ban a Szentszék hivatkozik az „apostoli jogra”, de magában a szövegben erről már nincsen szó.

A breve szövege így hangzik:

„Tiszteletreméltó testvérek, hercegprímás és püspökök, kedves fiaim, apátok, prépostok, más egyházi férfiak az egész magyar királyságban. Tiszteletreméltó testvérek és kedves fiaim, üdvözetemet stb.

Nagy aggodalomnak oka volt számunkra mindig is az a háború, ami a király nevének méltósága és magára vett méltósága ellen oly hevesen folyik, hogy úgy látszik, semmi igyekezet sincsen azok részéről, akik fegyvert fogtak, hogy az ország nyugalma helyreálljon, ami megegyezne Krisztusban kedves fiúnknak Józsefnek, választott római királynak és császárnak igyekezetével. Még nagyobb fájdalommal teltünk el, amikor halottuk, hogy sokaknak lelke a gyűlölségek és a fegyverek szava által úgy elvadult, hogy a király nevének sérelmére az interregnum kimondására és meghirdetésére merészelnek törekedni. Tiszteletreméltó Testvérek és Kedves Fiaim, végül bizony az is hozzájárul fájalmunkhoz, hogy tudunkra jutott, hogy nem kevesen hiányoznak az egyházi rendből, akik papi kegyességüket és buzgóságukat az ilyen mozgalmak megfékezésére és csillapítására nemhogy nem használták, de botránkozást kelte ezekhez csatlakoztak. Főképpen ha azok, akik által ez a királyság a jelen veszedelemben és így gyalázatba jutott, nem gondoskodnak a haza közös javáról, nem igyekeznek nagyjaik tanácsát és példáját követni, akiknek pedig a közjó mindenkinek járó egyenlő használatáról kellene gondoskodni. Nyilvánvaló az, amiben annaleseitek és emlékeitek ismeretében nem kételkedhetünk, hogy a legnagyobb és legkegyetlenebb harcokban, amelyek az előző századokban e helyen nem egyszer a polgárok és népek kiirtásáig fajultak, hogy a királyság elpusztulását megakadályozza, amikor a királyságban a legfőbb fejedelmek között is viszály volt, a Szentszéktől kért segítség mindig jelen volt, munkájával és tekintélyével a nehézségek legyőzettek, a veszélyek megszűntek, és mindenek nagy boldogságára létrejött az egyetértés. A dolgok ilyen zavaros vagy inkább veszedelmes állapotában mindenképpen követendő megfontolásnak látszik a jövőbeli főpapi szeretetnek biztos hite. Minthogy ebben a szellemben kívánván eljárni, és szem előtt tartva elődeink nyomdokaiban a kötelességeink teljesítését, hogy előmozdítsuk e királyságnak üdvét és különös fontossággal annak sérthetetlenségét, nem kevésbé azon feladatból kiindulva, amely csekélységünknek a legfelsőbb isteni hata-

lomnál fogva az egész egyháza vonatkozóan ránkbízott, amit a keresztény világ népei és nemzetei felé kell alkalmaznunk, tudatában lévén pápai beiktatásunknak, (amit gyöngeségünk tudatában rettegéssel idézünk emlékünkebe), amikor ünnepélyesen kihirdetett, hogy Üdvözítőnk helytartójának, a fejedelmek és királyok atyjának hívtunk meg, különös joggal azokban az ügyekben, ami pedig ezen királyságot illeti, (amelyet egykor első István híres nevében Magyarország királya Szent Péter apostol uralmának védelme és a Szentszék hatalma alá helyezett, s akinek emlékezetét az egyház ünnepeinek sorában e napon illendően és állandó odaadással megüljük), semmit sem gondolunk inkább, semmit sem kívánunk jobban, minthogy közvetíthessük szoktat az eszközöket, amellyekkel szeretetünkben és türelmünkben tőle minden igazságtalanságot, ilyesféle bajoknak következményét távoltarthatunk. Mégis, nehogy főpapi gondoskodásunk közben bármit elhanyagoljunk, tartózkodjatok mindattól és ne helyeseljétek, ami ugyan a jog védelmében és a törvényszerű hatalommal rendeltetett, amelyeket azonban érvénytelennek és hiábavalónak ismerhetünk fel, bármi ami a jog vagy a szokás elleni, és a törvényes király hatalma ellen irányul. Mindnyájan tehát, akik a rendetekhez tartoznak, hatalmunknál fogva azt kívánjuk, hogy ne vegyenek részt semmiféle módon az új király választásában, kikiáltásában és jelölésében, különben az engedetlenség miatt kijáró szent kánonok és constitutiók büntetéseit és a Szentszék elleni makacskodók büntetéseit vonják magukra.

Akaratunk kinyilvánítása irántatok és azok iránt, akik készek érvelésünket elismerni és végrehajtani, azt kívánja, hogy ne hanyagoljátok el hivatalotok ellátását, amelyet helyesen és az Úr javára, vágyatok és a kiváltságok alapján végezhettek. Tisztelt testvérek és kedves fiaim, továbbra is kínálok apostoli áldásomat. Róma, a Santa Maria Maggiore templomban, stb. 1707. szeptember 2-án, a pontifexi hatalom 7. évében.”⁸

A brevével kapcsolatban meg kell említeni, hogy Simon Reboulet *Histoire de Clément XI.* című könyvében megállapítja: „levelében a pápa hivatkozott Szent István értelmezésére, ezt azonban a császár rossz néven vette, mert attól tartott, hogy a pápa igényt tart Magyarországra, bár ezek »elképzelte jogok« voltak.”⁹

Brennernek anyagi nehézségei támadtak, mert La Tremoille csak az első két hónapra fizetett s az udvar utasítására leállította a további segítséget. Ezt hallva, Rákóczi Des Alleurs követhet fordult, akinek már előbb kérte közbenjárását az udvarnál. A követ Versailles-nál fenntartásokkal élt azt állítva, hogy a segélypénzeket a hadak eltartására kell fordítani és nem a külföldi követségekre. Mondanunk sem kell, hogy a külügyi államtitkár ezt a nézetet fogadta el és ezért tiltotta meg a további támogatás nyújtását. Amikor erről Rákóczi értesül, október 22-én ezt írja Des Alleurs-nek: „Jogos neheztelésemet váltja ki ez a hátbatámadás, amely nemcsak személyemet éri, hanem hazám érdekeit is sérti.”¹⁰

⁸ Mindkét breve esetében Vizkelety Andrásnak köszönöm meg a fordításban nyújtott segítséget. A breve szövegét latinul lásd az 1. mellékleten.

⁹ REBOULET, Simon: *Histoire de Clément XI.* Avignon, 1752. 227. és köv.

¹⁰ KÖPECZI B.: *A Rákóczi szabadságharc és Franciaország.* Bp. 1966, a megfelelő rész és *Rákóczi Ferenc válogatott levelei.* Bp., 1958. 146.

A R G U M E N T U M

Hungarici Regni turbas, miseramque conditionem impensè dolet, propterea quòd illud speciali jure ad Apostolicæ Sedis tutelam pertineat; Multos ex Ordine Ecclesiastico, qui ejusmodi turbis sese immiscuerant, graviter arguit; & quæ contra Regiam Dignitatem, ac auctoritatem illic attentata fuerant, improbat, atque rescindit; Demùm univèrsam ejusdem Regni Clerum seriò admonet, ne ad electionem, vel designationem novi Regis ullo modo concurrant, aut consentiant, & Contumacibus Canonicis pœnas interminatur.

Venerabilibus Fratribus, Archiepiscopis, & Episcopis, ac
Dilectis Filiis Abbatibus, Præpositis, ceterisque
Ecclesiasticis Viris per Universum
Regnum Hungariæ.

C L E M E N S P. P. XI.

Venerabiles Fratres, ac Dilecti Filii, salutem &c. Ingens sanè Nobis molestia argumentum semper fuit exitiale bellum, quod isthuc adversus Regii nominis Dignitatem, atque auctoritatem susceptum, tam acriter modò geritur, ut nullum jam revocandæ publicæ tranquillitatis, nullum conciliandæ, ut par esset, gratiæ Charissimi in Christo Filii Nostri Josephi Romanorum Regis in Imperatorem Electi studium his, qui res suas vi, & armis urgere pergunt, inesse videatur. Multò autem graviùs indoluimus, cum audivimus horum ipsorum animos inter odia, armorumque tractationem usque adeò effervere, ut novà demùm, ac majori ejusdem Regii nominis injurià ad denunciandum, promulgandumque Interregnum temerè progressi sint. Verùm, Venerabiles Fratres, ac Dilecti Filii, tum demùm cumulus adjectus est dolori nostro, ubi Nobis innotuit non defuisse plures ex Ecclesiastico Ordine, qui Sacerdotalem pietatem, ac zelum in compescendis, atque sedandis hujusmodi motibus adeò non explicaverint, ut potiùs, nec sine scandalo, nova molestiis adhererint. Sanè si illi, per quos Regnum istud in præsens discrimen, atque in tot jam calamitates adductum est, communi Patriæ bono prospicere voluissent, non defuissent ipsis consilia Majorum suorum exemplo ineunda, quòrum usu publicæ salutis æquiùs, tutiùsque consultum fuisset. Constat siquidem id, quod Annalibus, ac monumentis vestris demandatum esse non ambigimus, in maximis, acerrimisque contentionibus, quæ antea actis seculis isthuc non semel usque ad Civium, ac Populorum interfectionem exarserunt, cum certa Regno perniciès impenderet, ac de Regno ipso inter summos Principes disideretur, remedium ab hac Sanctâ Sede quæsitum semper affuisse, ejusque ope, atque auctoritate, devictis demùm difficultatibus, amotisque periculis, partam esse magnà omnium felicitate concordiam. Hoc ipsum consilium in hoc turbulento, sive potiùs calamitoso rerum statu

omninò suscipiendum videbatur certâ spe a futurâ statim Pontificiâ charitatis. Nos proindè animo hæc ipsa versantes, ac perpendentes nostri muneris esse inhærendo Prædecessorum nostrorum vestigiis, salutis, atque incolumitati istius Regni peculiari ratione opulari, nedùm scilicet ob eam curam, quam pro traditâ divinitus humilitati nostræ supremâ in Universam Ecclesiam potestate, omnibus Christiani Orbis populis, atque nationibus impendere debemus, memores Nobis in ipso nostræ in Pontificem inaugurationis actu (quod non sine trepidatione propter conscientiam infirmitatis nostræ recolimus) solemniter denunciatum fuisse Nos ad Officium Vicarii Salvatoris nostri, & Patris Principum, ac Regum vocatos esse, sed speciali Jure in his, quæ pertinent ad istud Regnum (quod olim Beati Petri Apostolorum Principis tutelæ, ac Apostolicæ Sedis authoritati Stephanus Primus inclyti nominis Hungariæ Rex, cujus hæc ipsâ die in fastis Ecclesiæ memoria opportunè recurrit, oblatum perpetuò devovit) nihil tam cogitamus, nihil tam cupimus, quàm ut Nobis contingat expedire media, quibus pro charitate, & æquitate nostrâ, citra cujusquam injuriam, finem hujusmodi malis afferre valeamus. Verùm ne intereâ Pontificiæ nostræ solitudini ullâ ex parte defimus, tametsi omni Juris præsidio, & legitimâ potestate destituta, adeoque irrita prorsus, & inania per se fati esse dignoscantur quæcumque contra Jus, & fas, ac legitimi Regis Dignitatem isthic hætenus attentata fuerunt, perspectum tamen vobis esse cupimus ea à Nobis penitus rejici, atque improbari: Omnibus propterea, qui ex ordine vestro sunt, authoritate nostrâ cautum esse volentes, ne ad electionis, acclamationis, aut designationis novi Regis actum ullo modo concurrere, aut consentire præsumant, poenas alioquin à Sacris Canonibus, & Apostolicis Constitutionibus adversus inobedientes, & Sedis Apostolicæ Mandatis contumaces inflictas subituri. Ceterum de nostræ voluntatis proensione erga Vos, & erga eos, qui debitam Nobis observantiam, congruis argumentis testari parati sunt, ita existimare debetis. Nos nulli unquam officio, quoad rectè, ac cum Domino fieri poterit, desiderii, ac petitionibus vestris esse defuturos, Venerabiles Fratres, ac Dilecti Filii, quibus Apostolicam Benedictionem peramanter impertimur, Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem &c. die 2. Septembris 1707. Pontificatus Nostri Anno Septimo.

Clementis XI. Epistolæ. Roma, 1723. 395–396.

A francia udvar La Tremoille beszámolója nyomán változtat álláspontján. Torcy október 8-án ezt írja a római követnek:

„Utazása talán mégsem lesz teljesen hiábavaló, ha be tudják bizonyítani a pápának, hogy a magyarországi háború nem lesz káros a vallásra nézve és hogy a magyarok nem vétkesek, amikor azért fognak fegyvert, hogy megvédjék javaikat, életüket és szabadságukat.”¹¹

Néhány nap múlva maga XIV. Lajos is ezt állapítja meg:

„Úgy tűnik, hogy (Rákóczi) számára lényeges meggyőzni Özsentségét biztos érvekkel arról, hogy a magyarokat nem lehet rebelleseknek tekinteni, hanem olyan népeknek, akiknek joguk van megtartani kiváltságaikat, amelyeket fejedelmeik jogosan ígértek meg, amikor ezzel a feltétellel elfogadták a koronát.”¹²

Ezek a meggondolások azonban nem indítják az udvart arra, hogy a római követnek engedélyt adjanak Brenner támogatására.

A követ hazajön, de eljövete előtt, 1708 márciusában Anconából ezt írja Rákóczinak:

„Felséged a háborút azért folytatja, hogy a haza szabadságát kivívja. A Vatikán csak diverziót lát benne és éppen ezért nem törődik vele, mi lesz a vége, ha már nincs többé szükség.”¹³

Végső következtetésében azonban nem a Vatikánt, hanem Franciaországot illeti: a fejedelmet arra szólítja fel, hogy kössön megállapodást a francia udvarral.¹⁴

1708 folyamán a pápai udvar, hivatkozva az említett brevére, Keresztély Ágosthoz írt levelében elismeri, hogy Brenner járt Rómában, de útját eredménytelennek tartja. Amikor Giulio Piazza názáreti érseket, mint nunciust Bécsbe küldik, ismét elismerik, hogy a pápa fogadta a magyar követet, de javaslatait nem hallgatta meg, bár azokat a francia miniszterek támogatták. Megemlítik, hogy éppen Brenner római tartózkodása idején készítették az említett brevét. Az esztergomi érsek még ezek után is aggályoskodik és idéz egy bécsi minisztert, aki csodálkozik azon, hogy a pápa Brennert nem űzte ki Rómából.¹⁵

Károly spanyol király elismerése és az egyházi állam területéről a császári csapatok visszavonulása után a pápa 1709. január 15-én aláírja a Józseffel kötött megállapodást, ezután teljes nyíltsággal fordul Rákóczi ellen. 1709. augusztus 17-én adja ki új brevét, amelyet megküld Keresztély Ágost esztergomi érseknek.

Az „argumentum” így szól:

„A pontifex szomorúan emlékezve a magyar királyság helyzetére, a legsúlyosabb büntetésekkel szólítja fel és kívánja, hogy a királyság világi és szerzetesi papjai ne merjék semmilyen módon támogatni a zavarokat, a lázadásokat és a megmozdulásokat,

¹¹ Francia Külügyi Levéltár Corr. pol. Hongrie, 11. köt. 480.

¹² Uo. 477.

¹³ Országos Levéltár, Rákóczi lt. I. 1. E. 113 és BENDA: *i. h.* 20.

¹⁴ BENDA: *i. h.* 21.

¹⁵ Ezek az iratok az említett Fondo Albani kötetében találhatóak.

és a büntetések végrehajtására kijelöli a szász bíboros esztergomi érseket, a királyság primását, akinek a szükséges jogokat adományozza.”

A brevében ezt írja:

„Kedves fiannak, Keresztély Ágostnak, a római szent egyház presbiterének, bíborosnak, XI. Kelemen pápa. Kedves fiam üdvözlétemet küldöm stb. Senkit sem találunk, aki a keresztényi kegyelettől vizsgálva e háború veszélyes tüzét, amely a hajdan oly virágzó magyar királyságot annyi éve pusztítja, ne borzadna el és ne érezné azon lelkek üdvét, akik ilyen módon e bajok szerzői vagy résztvevői, bár ők ezt titkolják. Kívánom, hogy a régebbi nyugalom vágya helyreálljon és a törvényes királynak, tehát a Krisztusban kedvelt fiúnknak, Józsefnek, a rómaiak királyának és megválasztott császárának engedelmeskedjenek, mert ebből a vallás terjedése és tisztelete nem kis mértékben származik. Atyai szeretetünk számára elég keserves látvány azon népek siralmas nyomorúsága, de ehhez hozzájárul, ami számunkra még súlyosabb és terheesebb, hogy – amint hallottuk – nem kevesen hiányoznak közöttük az egyházi rendből valók, akik nem rettennek vissza attól, hogy megfélelkezve saját állapotukról, ne növeljék a lázadók számát, ne keltsenek zavart, vagy ne táplálják azt. Megfékezni akarván ezen egyházi személyeknek azon, az ő hasznukat szolgáló intézmények ellen irányuló merszségét és vakmerőségét, az ezekkel szembe irányuló, nekik megfelelő orvosságokkal, a Te elővigyázatosságod orvosló segítségével, akinek próbált buzgalmában és kiváló bölcsességében, leginkább azonban Isteben bizakodva, tekintélyünknel fogva elsősorban is kihirdetjük, és meghagyjuk az engedelmesség parancsának terhe alatt minden ezen területeken élő klerikusnak, akár világinak, akár szerzetesnek, bármilyek állapotúak, rangúak, helyzetűek is legyenek, bármilyen kiváltságokat, említésre méltó előjogokat bírjanak, hogy azonnal hagyjanak fel és a jövőben tartózkodjanak minden olyan cselekedettől, amellyel akár közvetlenül, akár közvetve előidézhetnek, növelhetnek, vagy bárminő módon támogathatnak ilyesféle mozgalmakat, lázadásokat, háborúságokat, s ne mérszeljének okot, vagy alkalmat, vagy segítséget, tanácsot vagy kedvezményt adni az újítóknak és lázadóknak, méltóságuk, kanonikátusuk, apátságuk, commendájuk, egyházi juttatásuk, mindennemű egyházi javadalmuk megfosztása terhe mellett, élvezték legyen azokat laikusok, akár nemesek, akár méltóságok patronátusi jogán; a büntetés kiterjed az ezekre való örökös alkalmatlanságukra, ha szerzetesek, a nagyobb vagy kisebb tisztiségekre és méltóságokra való aktív vagy passzív választhatatlanságukra, hasonlóképpen ezekre való jelen és jövő alkalmatlanságukra, amely büntetések a jelen irat publikálásának napja után egy hónappal lépnek érvénybe. Akarjuk és rendeljük, hogy ezen kinyilvánított egyes és valamennyi büntetések és kinyilvánított szentenciák ügyében általad, kedves Fiúnk, Keresztély Ágost, a Római Szent Egyház szász kardinálisa, az esztergomi Főegyházmegye és apostoli engedéllyel az egész Magyar Királyság előljárója és primása által lehessen eljárni. Téged továbbá saját és az Apostoli Szék tekintélyénél fogva részesítünk a minden ilyen jellegű vétség büntetése végrehajtásának hatalmában, hogy azokat, akik az fent mondottakban vétkeztek, ezen ügyekbe bonyolódtak, lefokozz és megfossz, és más szükséges és hasznos dolgokban intézkedj, és végül mindabban eljárj, amik a jognál fogva történni szoktak és történhetnek, s amelyekkel a Római Szentszék konstitúcióiban foglalt büntetések végrehajtási joga alapján felruházunk. Ezért a Te körültekintő éberséged és erélyed feladata lesz, hogy azokat az egyházi személyeket, akik az egyházi rend gyalázatára ilyen vétségektől nem tartózkodnak, vagy a jövőben ilyeneket véghezvinni merészelnék, a Neked ezennel átadott hatalomnál fogva büntetések kiszabásával ezen botrányos dolgoktól elretentssd, miközben Téged, kedves Fiúnk mindig részesítünk apostoli áldásunkban. Adott Rómában a Santa Maria Maggiore templomában stb. 1709. augusztus 17-én.¹⁶

¹⁶ A breve szövegét latinul lásd a 2. mellékleten.

1709. G. 29

A. R. G. V. O. M. E. N. T. V. M.

Pontificio explicato moerore ob miseram Regni Hungarici conditionem, omnibus Ecclesiasticis tam Secularibus, quam Regularibus ejusdem Regni sub gravissimis poenis inhiberi. Et injungit, ne turbas, seditiones, atque tumultus ibidem excitatos, ullo modo confovere audeant; ac ejusmodi pœnarum executorum deputat Cardinalem de Saxonia Archiepiscopum Strigoniensem, præfatique Regni Primatem, cui per amplas ac ad hoc idoneas auctoritates.

Dilecto Filio Nostro, Christiano Augusto, S. R. E. Presbytero
Cardinali de Saxonia.

C. L. E. M. E. N. S. P. P. XI.

Dilecte Fili Noster, salutem &c. Ne invidiam esse arbitramur, qui Christianæ pietatis oculis spectet incendia feralis illius belli, quo florētissimum quondam Hungariæ Regnum tot jam annos flagrat, & non minime commoveatur, ac doleat eorum animos, in huiusmodi malorum Auctores fuisse, aut participes esse dignoscuntur, usque adeo obcæcatis esse, ut spem, ac probè desiderium pristinae tranquillitatis, & debitam erga legitimum Regem, hoc est Charissimum in Christo Filium Nostrium Josephum Romanorum Rēgē in Imperatorem electum, obedientiam, imò etiam magnā ex parte, studium, ac cultum Religionis abieçisse videantur. Acerbum sanè Paternæ nostræ charitatis spectaculum sunt luctuosæ illorum Populorum calamitates, sed illud longè gravissimum, ac molestissimum Nobis accidit, quòd non desunt, ut audivimus, ex Ordine Ecclesiastico quamplures, qui suæ conditionis immemores tumultuantium, ac perduellium numero accedere, turbasque excitare, vel confovere, non exhorreant. Quorum Nos Ecclesiasticorum hominum audaciam, ac temeritatem in attentandis rebus Insuper, quod præferunt, profusus copiosus, iis, quibus par est, remediis, ope Circumspectionis Turæ, de cuius spectato zelo, ac vigiliâ prudentiâ plurimum in Domino confidimus, coercere volentes, auctoritate nostrâ in ut procedi possit, juris ordine servato, per Te Dilectum Filium Nostrium Christianum Augustum S. R. E. Cardinalem de Saxonia, Metropolitanæ Ecclesiæ Strigoniensis, ex concessione, & dispensatione Apostolica Præfulem, ac Primatem totius Regni Hungariæ. Tibi proinde nostrâ, & Apostolicæ Sedis auctoritate impartimur facultatem deveniendi ad omnimodam huiusmodi pœnarum executionem, & eos, qui in præfatis deliquerint, & rei comperti fuerint, desituerint, & privandi, alia etiam quæcumque necessaria, & opportuna faciendi, ac demum ea omnia, quæ de jure fieri solent, ac possunt ab his, qui

primis indicimus, & sub præcepto obedientiæ mandamus omnibus Clericis tam Secularibus, quam Regularibus illarum Partium, cuiuscumque status, gradus, ac conditionis sint, etiam in vigore cuiuscumque privilegii, & prærogativæ speciali mentione digni habeantur, ut statim cessent, & in posterum omninò abstineant, a quocumque actuum, per quem directè, vel indirectè, suscitari, augeri, aut quoquo modo confoveri possint huiusmodi motus, tumultus, seditiones, ac bella, neque audeant causam, vel occasionem, sive opem, consilium, aut favorem præbere rerum novarum auctoribus, ac perduellibus, sub pœnâ privationis Dignitatum, Canonicatum, Abbatiarum, Commendarum, Pensionum Ecclesiasticarum, nec non bñnium, & quorumcumque Beneficiorum Ecclesiasticorum, etiam si ea sint de Jure patronatus Laicorum etiam Nobilium, & Illustrium, ac sub pœnâ perpetuæ inhabilitatis ad illa, & alia similia, vel dissimilia quæcumque in posterum quomodolibet obtinenda, & si Regulares sint, sub pœnâ privationis vocis activæ, & passivæ, ac Officiorum, ac Dignitatum, etiam majorum, ac principalium, pariterque inhabilitatis ad illa, vel illa, asequenda in Futurum, quæ pœnâ acti, ac ipsi facto incurrantur post mensem a die publicationis præsentium. Ad quæcumque quidem statutum, & singularium pœnarum declaratoriam, seu declaratorias sententias volumus, & mandamus, huiusmodi pari auctoritate demandata est executio pœnarum in Constitutionibus Romanorum Pontificum indictarum. Quamobrem tuæ perfectæ vigilantie, ac virtutis erit Ecclesiasticas Personas, quæ in dedecus Sacerdotalis Ordinis à similibus attentatis non desituerint, vel similia in posterum attentare præsumperint, afflictione pœnarum juxta facultates Tibi hæc nostris attributas ab huiusmodi scandalis deterrere, dum Nos Tibi, Dilecte Fili Noster, Apostolicam Benedictionem peramanter impertimur. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem &c. die decimæ septimæ Augusti 1709. &c.

Mint látjuk, a pápa könyörületesség nélkül ítélkezik, a végrehajtást Keresztély Ágost esztergomi bíborosra bízta.

A. Krammer, aki 1936-ban jelentette meg a *Habsburg und Rom* című könyvét, azt állítja e brevével kapcsolatban, hogy XI. Kelemen belátta: „a Rákóczy Ferenc elleni felkelés a vallás számára veszélyes lehetett volna és hogy a császár volt az ügyvédje a katolicizmusnak Magyarországon.”¹⁷ Jegyezzük meg, hogy a Rákóczi-szabadságharc nem veszélyeztette a katolikus vallást, elismerte a létjogosultságát, éppúgy, mint a többi felekezetét. Az azonban igaz, hogy a Habsburg Ház lett a katolikus egyház legfőbb védője a század folyamán.

Rákóczi 1709. december 4-én fordult a Varsóban tartózkodó Brennerhez, hogy keresse fel a varsói nunciust és hívja fel a figyelmét, hogy ez a breve nemcsak a Szentszék tekintélyére káros, de az „egész ortodox hitre is veszélyes.” A Vatikán nem engedheti meg magának, hogy szabad államok polgáira hozzon határozatot, mert ha ezt teszi, mint Lengyelország esetében az altranstädti békével kapcsolatban, akkor rendbontásra kerül sor.¹⁸ 1710. március 10-én, amikor Bercsényi megkapja a brevét és a hercegrímás levelét, maga is kéri Brennert, hogy találkozzék a nunciussal.¹⁹ A követ eljár, de a varsói nuncius sem tudott változtatni a végeredményen.

Keresztély Ágost igyekezett megfelelni feladatának, megfosztotta tehát a szabadságharcot támogató papokat hivataluktól, fő ellenségének az idős Telekessy István egri püspököt tartotta. A püspök a felkelés idején Egerben maradt, részt vett a szabadságharc eseményeiben és aláírta az interregnumot. Rákóczi emlékirataiban ezt írta róla:

„Nagyon fontosnak tartottam rábeszélni az egri püspököt, akiknek egyházmegyéje 13 vármegyére terjedt, hogy ne hagyja el híveit. Ez a prelátus előkelő nemes volt, a Telekessy családból, minden püspöki erénnyel, s különösen szent egyszerűséggel és irgalommal megáldott, derék öreg ember, nem ragaszkodott a jezsuiták érzelmeihez és egyáltalában nem szerette az ausztriai uralmat.”²⁰

¹⁷ KRAMMER, A.: *Habsburg und Rom*. Innsbruck, 1936. 118.

¹⁸ *Archivum Rákócianum* (AR) II. 581.

¹⁹ Bercsényi ezt írja Brennernek: *Hisce adjungo breve pontificium cum subsecata Cardinalis Saxoniae sententia et admindversionum certa ex canone, cui plura R. D. V.ra pro sua prudentia superaddere sciet putaremque non incongruum fore, si S. D. Vra cum Nuncio Apostolico Varsaviae existenti loqueretur, qui in Republica libera jam existens, bene discernat in sententiam non satis bene fundatam esse, et considerabat similia in Regno libero et diversis religionibus mixto plane non convenire unde plura sequuntur scandala et augmentum religionum diversarum et abalinationumque animorum per similia procurata fuisse et presus temporibus patrum nostrorum.* AR, VIII. 207.

²⁰ *Emlékiratok*. Kritikai kiadás, Bp., 1978. 325.

Telekessy 1709. október 3-án megkapja a pápa brevét, és az érsek levelét.²¹ December 18-án megfosztják hivatalától. Szarvaskőről válaszol és tiltakozik az érseknél, Belez Mátyás jezsuitánál, Hevenesinél és ír Eszterházyhoz és a császárhoz, végül Rómához fordul. Tiltakozik az ellen is, hogy Csáky Imrét jelöljék ki egri püspöknek. Áldásy Antal a Vatikán *Segretaria di Stato Germania* megfelelő kötete alapján nyomon kísérte, miként végződött ez a per. Még tart a szabadságharc, amikor Piazza nuncius tiltakozik az esztergomi érseknél az ellen, hogy az egy püspököt függeszsen fel, erre csak a pápának van joga.²² Az államtitkár ezt a tiltakozást jóváhagyja s ezt teszi a pápa is.²³ Az érsek arra hivatkozik, hogy a breve erre lehetőséget nyújt, a pápa azonban fenntartja a maga álláspontját. Az érsek mégis Csákyt kinevezi egri püspöknek, mire a nuncius és a pápa tiltakozik.²⁴ Piazza szerint Telekesy kényszerből írta alá az abrenunciációt s hivatkozik arra, hogy a püspök 1710 őszén Egert megnyitotta a császáriak előtt.²⁵ Telekessy mint egri püspök 1715-ben halt meg Szarvaskőn.

A fentiekből kiderül, hogy a pápa és Rákóczi közötti ellentét politikai természetű volt. Később ez vallásivá alakult át. XI. Kelemen adta ki az *Unigenitus* című bullát, amely újból elítélte a janzenista tételeket. Rákóczi viszont Grobois-ban közel került ehhez az áramlathoz, Törökországban egyik írását az egyházi cenzorok janzenistának tartották.²⁶ A fejedelem ez ellen tiltakozott, és hivatkozott „ortodox” álláspontjára. Vallásos írásaiban megismétli a janzenista nézeteket és most már vallásilag is szembekerül XI. Kelemen pápával és a katolikus egyházzal.

²¹ LESKÓ J.: *Adatok az egri egyházmegye történelméhez. IV.* Eger, 1907, 425 és köv.

²² ÁLDÁSY Antal: *Történelmi Tár* 1896.

²³ *Epistolae* 1729, 1710. márc. 8. 723–724.

²⁴ Uo. 1711. febr. 8. 1491.

²⁵ SÓS I.: *Telekesy István szerepe az egri vár 1710. évi feladásában.* = Egri Pedagógiai Főiskola évkönyve, 1962.

²⁶ KÖPECZI B.: *A bujdosó Rákóczi.* Bp. 1992, az idevonatkozó rész.

BÉLA KÖPECZI

François II Rákóczi et le Vatican

François II Rákóczi, prince de Transylvanie et duc des Hongrois confédérés s'est décidé en 1707 d'envoyer à Rome Dominique Brenner, prévôt de Szepes, afin de représenter au pape Clément XI les buts de la guerre d'indépendance et demander son aide. Le pape s'est trouvé dans une situation difficile: il a reconnu Philippe d'Anjou comme roi d'Espagne, mais il devait tenir compte d'un autre candidat, Charles de la maison des Habsbourg, appuyé par l'Autriche mais aussi par l'Angleterre et la Hollande. Au moment où les troupes françaises remportaient des victoires en Italie, le pape s'est considéré comme neutre, mais après la victoire des troupes impériales il devait se décider. Nous sommes en 1707 où l'armée impériale envahit Naples en traversant les États du Vatican. C'est à cette époque que Brenner arrive à Rome. Il est reçu en secret par le pape et son secrétaire d'État mais il ne peut obtenir aucun résultat.

Le pape se décide de publier le 2 décembre 1707 un bref invitant le clergé hongrois de ne pas aider la guerre, de ne pas accepter la déposition de Joseph Ier et de rester fidèle à Vienne. Dans sa première version il fait appel à ses droits apostoliques sur la Hongrie, mais la cour de Vienne proteste, et il accepte cette protestation.

Au début de 1708 les troupes impériales quittent les États du Vatican et le pape reconnaît Charles comme roi d'Espagne. Le 17 août 1709 le pape autorise le primat de Hongrie de punir tous les prêtres et moines de Hongrie qui ont collaboré avec le soulèvement. Nous publions les textes latins et hongrois de ces deux brefs.